

Norsk Idrettshistorisk Årbok 1989, redaktører: Matti Goksøyr og Kristen Mo, utgitt av Norsk Idrettshistorisk Forening, 199 s.

Historikere kan inndeles i *byggmestere* og *kondemnerere*. Noen samler stoff i rom og etasjer til teoretiske byggverk. Andre slår huller i vegger og murer, forkaster konstruksjonene som «myter» og hevder at virkeligheten er for mangfoldig til å lukkes inne i avstengte rom. Begge slags historikere er nødvendige for fagets utvikling, og de betinger hverandre gjensidig. Hvis byggmestrene glemmer å ha kondemnererne i tankene, blir byggene skjøre. Hvis kondemnererne får råde grunnen i et nyåpnet byggefelt, kommer det aldri utover grøftestadiet.

Idrettshistorien er et nyåpnet byggefelt i Norge: «Idrettens fortid er omfattende, den går helt fram til idag, og den er lite utforsket. Idrettens historie kan sammenlignes med et nyoppdaget jorde der bare få spatak er tatt, og der nye funn venter på å bli gravd fram», skriver Matti Goksøyr og Kristen Mo i forordet til den første utgaven av *Norsk Idrettshistorisk Årbok* (1989). Den utgis av Norsk Idrettshistorisk Forening, som ble stiftet i 1982 med tyngdepunkt ved Norges Idrettshøgskole i Oslo. Årboka har åtte bokanmeldelser (som ikke vil bli omtalt her) og ti artikler, der såvel byggmestre som kondemnerere er representert blant forfatterne.

Norsk idrettshistorie er i den heldige stilling at det ikke bare finnes et nyoppdaget jorde, men også to rivaliserende teoribygger å plassere oppdagelsene i, samt grunnmurer for flere. Det ene bygget er konstruert omkring en skillemur mellom *arbeideridrett* og *borgeridrett*. Dette bygget ble reist av Rolf Hofmo i annen halvpart av 1930-årene, ble liggende litt i skyggen i 1950- og 1960-årene, men ble nyoppusset av Petter Larsen og andre i 1970-årene.¹ I artikkelen «Historien om Arbeidernes Idrettsforbund – keiserens nye klær?» kondemnerer Finn Olstad dette bygget. Med en serie velplasserte ladninger får han det til å svaie; trolig er det allerede falt. Det skal koste mye å reise det igjen. Men i begeistringens går Finn Olstad videre og gjør kondemneringsvirksomheten til en dyd. Historikeren skal kle av, ikke på, sier han med Jens Arup Seip, og legger til: «For meg har også avsløringen av det jeg kaller myten om AIF fått sin egenverdi. Å slå i stykker gudebilder er i grunnen en morsom sport». Det er urimelig, mener han, å kreve at historien skal gi «enkle svar eller ferdigtygd åndelig føde». Innsikt og forståelse kan ikke «fanges inn i noen enkle stikkord», men består i «å gripe en del av historiens dynamikk og tvetydighet». Olstads artikkel er god, og overbevisende i sitt angrep på AIF-myten, men han kunne ikke ha skrevet den hvis ikke noen først hadde forsøkt å gi «enkle svar». Uten dem ville han med sin kondemnerings-filosofi ha vært henvist til grøftegraving.

I grunnen er det merkelig at Olstad gjør nedrivningen til dyd, for han har vært med på å bygge opp nabohuset, bygd omkring en annen ideologisk skillemur mellom politikere, leger, offiserer og en betydelig gruppe idrettslederes prinsipp om *nytteidrett* på den ene siden, og utøvernes og publikums ønske om *lek/konkurransetidrett* på den andre. Noen av tegningene til dette bygget ble hentet fra en anti-Hofmo-bok fra 1937, skrevet av John Lyng, men bygget ble først virkelig reist av Finn Olstad og Stein Tønnesson i deres tobindsverk *Norsk Idretts*

1 Rolf Hofmo, *Folkeidrett, borgerlig idrett, arbeideridrett*, Oslo 1937. Petter Larsen, *Med AIF-stjerna på brystet. Glimt fra norsk arbeiderrett*, Oslo 1979.

Historie (1986–87).²

I 1989-årboka blir dette nyere bygget stivet opp av Kristen Mo i hans interessante, men noe uferdige «Norsk motstand mot vinter-OL i 1928». Han viser hvordan en nytteorientert skiledelse, anført av en lege, gjennom mange år motsatte seg deltagelse i internasjonale konkurranser og påtvang skiløperne kombinert langrenn og hopp for å hindre at de ble «spesialister».

I årbokas innledende artikkel blir imidlertid Olstad/Tønnesson tildelt et nålestikk, kanskje attpåtil et meiselslag. Matti Goksøyr viser i den glimrende artikkelen «Prestasjonsmåling eller posering?...» at i Bergen roklubb i 1880-årene var det *lederne* som ville ha medlemmene til å konkurrere, mens *medlemmene* var uvillige fordi de så roingen som en sosial aktivitet. På dette grunnlag advarer Goksøyr om «det stundom misvisende i å anvende makro-teorier og modeller om hovedskillet i norsk idrettshistorie (mellom nytteidrett og idrettsliberalisme/engelsk sport) som forståelsesramme i en lokal undersøkelse». Det er uten tvil en betimelig advarsel, men samtidig må det understrekes at når Goksøyr oppdaget og gjorde et poeng av Bergensroernes mangel på interesse for konkurranser, kan det nettopp ha vært fordi han hadde en «makroteori» å bryne seg på. Goksøyr har heller ikke stoppet ved oppdagelsen, men gir en spennende forklaring: Bergensroerne var sosialt eksklusive og ville beskytte seg mot konkurransemessig omgang med lavere samfunnsklasser. I artikkelen tar Goksøyr også for seg utviklingen av Bergensfotballen, en sosialt mindre eksklusiv idrett. Med roing og fotball som velvalgte eksempler lanserer han en spennende, omfattende og selvstendig teori om at *sportifiseringen* av fysisk fritidsaktivitet i Norge, dvs. utvikling av konkurransesport med målte prestasjoner i en rasjonell ramme, ikke kan forklares utelukkende ved impulser utenfra (f.o.f. England). Impulsene hadde vært der lenge uten å gi noen effekt; den fikk de først da Bergens-samfunnet hadde nådd et stadium i sin økonomiske utvikling hvor det var mottagelig for sportifisering. Artikkelen anbefales på det sterkeste som oppslag til videre forskning, i Bergen og andre steder.

Goksøyrs artikkel handler om den formaliserte konkurranseidrettens barndom i Norge, de siste årtiene av forrige århundre og det første av dette. En artikkel av Jacob Vaage om syklisten og skøyteløperen Wilhelm Henie, og noen betraktninger av Arne Nytrø om betegnelsen «friidrett» handler stort sett om samme tidsrom. Når løp, hopp og kast omkring århundredskiftet fikk betegnelsen friidrett (formalisert da Norges Idrætsforbund skiftet navn til Norges Friidrettsforbund i 1925), var det for å markere motsetningen til tilsvarende øvelser i turn, forklarer Nytrø. De bundne turnøvelsene (inspirert fra Tyskland) hadde et estetisk siktemål, mens de frie øvelsene (inspirert fra England) siktet mot et målbart resultat. Her kan det tillegges at det motsetningsforhold som i en periode gjorde seg gjeldende mellom turn og friidrett passer utmerket inn i «makro-teorien» til Olstad/Tønnesson.

Årboka inneholder også en artig artikkel med et betydelig lengre tidsspenn. Thorsteinn Einarsson har skrevet om den gamle nordiske bryteidretten *favntag*

2 John Lyng, *Norsk idrett – fra hobby til samfundssak*, 1937. Finn Olstad, *Forsvar, sport, klassekamp 1861–1939*, (bd. 1 av *Norsk Idretts Historie*), Oslo 1987. Stein Tønnesson, *Folkehelse, trim, stjerner 1939–1986*, (bd. 2 av *Norsk idretts historie*), Oslo 1986. Finn Olstad og Stein Tønnesson, «Mellom lek og alvor – norsk idrett 1861–1986» *Nytt Norsk Tidsskrift*, 4/86.

eller *leikfang*, som ifølge forfatteren skal ha foregått på lignende måte i Norge og Island fra landnåmstida til begynnelsen av det 20. århundre. I Island er den utviklet til en idrett som kalles *glíma*.

Om norsk idrettspolitikk fra 1920-årene til i dag har årboka to artikler i tillegg til Olstads om AIF. Ole Morten Pünther gir en utmerket innføring, basert på en hovedoppgave i historie fra Universitetet i Oslo, i tippesakens utvikling fram til stortingsvedtaket i 1946 om opprettelse av Norsk Tipping. Han gir et interessant innblikk i forholdet mellom idrett, politikk og økonomi og serverer bakgrunnen for det underlige forhold at norsk idrett, gjennom øremerking av tippeoverskuddet, har kunnet unndra seg offentlig budsjettpolitisk styring. Tore Pryzers «Lillehammer-OL i historisk perspektiv» er av mindre interesse. Den må snarest karakteriseres som et debattinnlegg kamuflert som historie. Poenget synes å være å knytte henholdsvis OL og Lillehammer til flest mulig uhumskheter, så som nazisme, «gedigne propagandashow», jødediskriminering, doping, stjerneidrett – og mordet på Bouchiki. En leter forgjeves etter faglig betonte problemstillinger.

Gerd von der Lippe har forsøkt å ta opp et interessant okkupasjonshistorisk problem i sitt bidrag, og hennes lokalhistoriske undersøkelse av «Nazi-idrett i Bø: 1940–1945» gir nyttig informasjon om nazistenes overtagelse av klubben Skarphedin. Men dessverre er forfatterens generelle utgangspunkt galt: «Telemark synes å være en av de få regionene der nazistene kan sies å ha kontrollert (sic.) organisert idrett til en viss grad i 1940–1945». Det riktige er at i 1941 tok nazistene full kontroll (ikke «til en viss grad») med hele den organiserte idrettsbevegelsen, fra topp til bunn, i hele Norge. Det feilaktige utgangspunktet får von der Lippe til å konkludere med at hun har funnet et særtilfelle, eller eventuelt at lokale kilder strider mot det «kilder fra sentralt plan» kan fortelle. Forholdet er stikk motsatt. Von der Lippes undersøkelse *bekrefter* det generelle bildet av en uhyre effektiv idrettsstreik. *Selv i Bø*, der NS sto relativt sterkt, lyktes det ikke nazistene å få flertall, selv med to påfølgende generalforsamlinger i 1941, for i det hele tatt å fortsette å drive idrett. De måtte derfor, presis som de fleste andre steder, overta klubben mot flertallsviljen, med basis i en statlig forordning. Deretter mislyktes de i å opprettholde noen idrettslig aktivitet av betydning, og fra 1943 lå idretten død. Dette er det von der Lippe forteller, og det stemmer med hva vi vet fra andre steder. Det eneste spesielle var at det var et relativt stort mindretall i Skarphedin (9 personer på den første generalforsamlingen, 14 på den andre) som ønsket å opprettholde aktiviteten i 1941.

Sigmund Lolands ambisjon er helt klart å være *byggmester*. I «Kroppen: Fengsel eller frigjøring. Synet på mennesket, kroppen og idretten i idéhistorisk perspektiv» bygger han en teori rundt en antatt grunnleggende motsetning mellom den greske antikkens holistiske menneskesyn, preget av helhet, orden og harmoni, og middelalderens dualistiske kroppsnevurderende syn (vikingene var et positivt unntak). Det dualistiske synet ble gjenskapt i mekanistisk form av Descartes og holdes i dag ved like av vitenskapen (bl.a. ved Norges Idrettshøgskole), men Loland mener det finnes en moderne holistisk tradisjon også (Bruno-Spinoza-Schopenhauer-Kierkegaard-eksistensialismen-Merleau Ponty), som med støtte i Norbert Elias og Michel Foucaults teorier gir håp om å gjenvinne sansen for skjønnhet og harmoni. Jeg er redd dette er av den typen byggverk som relativt lett kan bringes til å vakle.

Dessverre skjemmes årboka av en *mengde* trykkfeil og språklige svakheter.

Setterne ser ikke ut til å ha sett forskjell på *i* og *l*. Vi blir derfor introdusert til de hittil ukjente idrettsarenaene «Holmenkoilen», «St. Morltz» og «Liilehammer». Tross slike svakheter må det sies at årboka så langt er et vellykket prosjekt. Den bør bli en årbok, dvs. en årlig foreteelse. På den annen side bør den ikke bidra til noen isolering av det lille idrettshistoriske miljøet vi har i Norge. Det er å håpe at årboka vil åpne for faglig utveksling med de idrettshistoriske miljøene i våre naboland, og at idrettshistoriske artikler også vil bli innsendt til mer almene publikasjoner – så som Historisk Tidsskrift.

Stein Tønnesson

Vandkunsten. Konflikt, politik & historie nr. 1, 1989, 190 s. *Vandkunsten* utgis med fire temanumre pr. år av Center for Freds- og Konfliktforskning ved Københavns Universitet.

Hvem vokter vokterne av vår kollektive hukommelse? Hvor farlig for historiefaget er trusselen fra hemmelighold, kildedestruksjon og bevisst offentlig skjønning/maling/forvrengning av fortiden? Hvilke hensyn styrer dem som gir (eller ikke gir) adgang til kilder etter offentlige myndigheter, eller som gir adgang til noen og ikke til andre? Er det mulig å drive forsvarlig samtidshistorisk forskning på sikkerhetspolitiske emner uten åpne arkiver? Hva slags adgangsregler bør historikere i det hele tatt ønske seg?

Med ett unntak er det spørsmål av denne typen som står i fokus i de seksten bidragene i det første nummeret av *Vandkunsten*, som kom ut i november 1989. Det har «tankekontrol og historieskrivning» som tema og har – ifølge redaktøren – det ubeskjedne mål å gi støtte til en ny dansk arkivlov. Vi skal i det følgende konsentrere oss om hovedlinjene i nummeret. En del av bidragene er nesten rent informative, og plasshensyn forbyr uansett en detaljert omtale av alle artiklene.

Vandkunsten kaller seg «Et internasjonalt tidsskrift – på dansk!», og inneholder da også bidrag fra fagfolk i seks land og på tre skandinaviske språk. Men med den skisserte målsettingen kan det ikke overraske at nummeret har en kraftig slagside i første rekke mot Danmark og dernest mot land som spiller en rolle i dansk sikkerhetspolitikk (Sverige, Norge, Storbritannia, USA, Canada, Sovjetunionen). En relativt stor del av stoffet består av redegjørelser for status med hensyn til adgang til samtidshistoriske kilder og gradering av dokumenter i ulike land. Det er en del overlapping her (vi får bl.a. gjentatte redegjørelser for situasjonen i Danmark, og utviklingen i så vel Canada som USA er behandlet mer enn én gang). For dem som skal forske i de nevnte landenes arkiver, er det mye matnyttig informasjon å hente. «Det internasjonale COCOM-puslespill» er viet en egen artikkel. Stoffet gir ellers et godt inntrykk av dynamikken på området, ikke minst av utslagene av høyrebølgen på arkivtilgangen i USA og det forhold at administrativ praksis kan uthule et i og for seg liberalt lovverk (Thomas G. Paterson: «Tankekontrol og historieforskning: De amerikanske arkiver efter Reagan»).

De danske bidragene er partsinnlegg i en debatt, men formår like fullt å overbevise om nødvendigheten av en ny dansk lov. På den annen side belyser de ikke alle sider av den danske arkivstriden like godt, noe avisdebatten etter